

ПЛЁН ШМАТГАДОВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

Гісторыя філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі. У 6 т. – Т. 1. Эпоха Сярэднявечча / В.Б. Евароўскі [і інш.]; рэд. кал.: В.Б. Евароўскі [і інш.]; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філасофіі. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – 578 с. – ISBN 978-985-08-0967-4.

Кнігу, якая ў канцы мінулага года з'явілася ў айчынных кнігарнях і, па першых водгуках, даволі няблага раскупіваецца, безумоўна, можна лічыць знакавай для ўсёй сучаснай беларускай навукі. Па-першае, такі фундаментальны праект па даследаванні нацыянальнай інтэлектуальнай гісторыі яшчэ не распачынаўся ні ў адной краіне Усходняй Еўропы. Па-другое, напэўна, сімвалічна, што першы том серыі пабачыў свет напярэдадні 80-годдзя Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь. І нарэшце, выданне сведчыць, што беларускія філосафы ўслед за сваімі калегамі з іншых навуковых галін пачалі грунтоўнымі абагульняючымі працамі падводзіць вынікі шматгадовых даследаванняў.

«Для многіх інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук апошнім часам стала характэрнай падрыхтоўка фундаментальных работ. У якасці прыкладу можна прывесці шматтомныя выданні ў галіне этнаграфіі і фальклору, батанікі і генетыкі, якія друкуюцца ў выдавецтве «Беларуская навука». І тое, што на гэты шлях стаў і Інстытут філасофіі, – даўно чаканая падзея. Гэта сведчыць аб высокім узроўні навуковай думкі, які ўласцівы інстытуту», – трапна адзначыў апошнюю тэндэнцыю галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Беларуская навука» Георгій Кісялёў на прэзентацыі філасофскага выдання. Зрэшты, дэтальнае навуковае асэнсаванне кнігі, рэцэнзентамі якой сталі навукоўцы з Беларусі, Расіі, Польшчы, яшчэ наперадзе. Пакуль жа дадзім слова для першых ацэнак аўтарам кнігі і прадстаўнікам беларускай філасофіі і паліталогіі.

Намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар ЛАПЦЁНАК:

– Выданне гэтай кнігі – з'ява як у філасофскай навуцы Беларусі, так і ўвогуле ў жыцці ўсяго грамадства. Галоўнае нават не тое, што гэта быццам бы падарунак Інстытута філасофіі да 80-годдзя Нацыянальнай акадэміі навук. Галоўнае, ёсць праца, якая паказвае: мы, беларусы, апантана ставімся да нашай гісторыі і нацыянальных філасофскіх скарбаў. Мы імкнёмся даць адказ на пытанні: хто мы, адкуль мы, як стваралася наша краіна... Безумоўна, Міністэрства інфармацыі падтрымлівала, падтрымлівае і будзе падтрымліваць такія сацыяльна значныя праекты, якія сведчаць, што мы маем здабыткі, маем што паказаць і друкаваць. Шматгадовая праца вылілася ў вялікую цагліну, якая ляжа ў падмурку нашай агульнай справы развіцця дзяржаўнасці. Мне асабіста пашчасціла мець дачыненне да гэтай кнігі і стаць яе куратарам. Так было наканавана лёсам, што сям'я Лапцёнкаў дала шмат філосафаў і гісторыкаў, і я спадзяюся, што іх цаглінка таксама будзе у гэтым агульным інтэлектуальным падмурку далейшага развіцця Беларусі.

Выконваючы абавязкі дырэктара Інстытута філасофіі НАН Беларусі кандыдат філасофскіх навук, дацэнт Анатоль ЛАЗАРЭВІЧ:

– Кніга вырашае вельмі важныя праблемы з пункту гледжання пошуку каранёў беларускай нацыі, даследавання нацыянальнай ідэнтычнасці і самасвядомасці, ідэнтыфікацыі беларускай інтэлектуальнай культуры ў шматслойнай сусветнай культурнай прасторы. Для маладой дзяржаўнасці, для беларускага грамадства, якое знаходзіцца ў працэсе развіцця, гэта вельмі важна, паколькі прагрэс у эканоміцы і грамадска-сацыяльнай сферы заснаваны найперш на духоўнай, інтэлектуальнай культуры.

Апошнім часам шмат гаворыцца пра выкарыстанне метадык краінавага маркетын-

гу для паляпшэння іміджу Беларусі. Лічу, што ніякія намеры чыста прагматычнага характару не будуць дзейнымі, калі мы не будзем ведаць нашу гісторыю, нашу культуру і вытокі нашай самасвядомасці. Таму мы адважыліся на гэты праект, які зараз з'яўляецца галоўным для Інстытута філасофіі. Мяркуецца, што выданне ў цэлым будзе складацца з шасці тамоў, якія будуць ахопліваць перыяд ад старажытнасці да нашых дзён. Прычым некаторыя тамы з-за багацця матэрыялаў выйдучь у некалькіх кнігах. Праца над першым томам была вельмі складаная, бо Сярэднія вякі ў гісторыі Беларусі характарызуваліся перакрываваннем многіх культурных уплываў. Гэта эпохі Кіеўскай Русі, Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай... Аўтары прыклалі нямала намаганняў, каб выкрышталізаваць менавіта нашу нацыянальную філасофскую культуру, нашу філасофскую ідэю ў складанай панараме Сярэдніх вякоў.

Загачык аддзела філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі Інстытута філасофіі НАН, адзін з аўтараў кнігі, кандыдат філасофскіх навук Валерый ЕВАРОЎСКІ:

– Хачу падкрэсліць, што кніга не мае кан'юнктурнага характару. Мы прытрымліваемся той традыцыі вывучэння гісторыка-філасофскай думкі Беларусі, якая налічвае ўжо 50 гадоў. Таму нават у назве захавана фармуліроўка «грамадска-палітычная думка Беларусі», хоць прапаноўваліся назвы «Інтэлектуальная гісторыя» і да таго падобныя. Я пазбягаў бы гаворкі пра нейкую «злабадзённасць» альбо «рэвалюцыйнасць» гэтай працы. Усё, што напісана тут, – насыпала на працягу паўстагоддзя. Проста так супала, што на гэты момант і мы, і, мабыць, грамадства зрабіліся дастаткова сталымі для таго, каб карані беларускай нацыі абмяркоўваліся не толькі ў вузкіх акадэмічных, але і ў больш шырокіх колах. Гэта праца пакаленняў філосафаў, і многіх з іх, на жаль, ужо няма на свеце. Мы з велізарнай адказнасцю пастараліся захаваць іх традыцыі і спадчыну, і кніга стала, па сутнасці, помнікам гэтым людзям: Альфрэду Сцяпанавічу Майхровічу, Ся-

мёну Аляксандравічу Падокшыну і іншым навукоўцам.

Хацеў бы перасцерагчы ад разумення гэтай кнігі менавіта як «гісторыі». Гэта не гісторыя – гэта філасофія. Таму многія крытэрыі, якія можна прымяніць да гістарычнай кнігі, тут не дзейнічаюць... У кожнай эпохі ёсць свая філасофская аснова, нейкія светапоглядныя сувязі. Людзі заўсёды, у любую эпоху, шукаюць адказы на ключавыя пытанні: адкуль мы (памятаеце, у «Аповесці мінулых гадоў» – «адкуль пайшла зямля Руская?»), як пабудаваны свет, што ж будзе пасля смерці з чалавекам, дзеля чаго мы жывём, які сэнс жыцця? Мы паспрабавалі прывесці тыя адказы на гэтыя пытанні, якія даваліся нашымі сярэднявекавымі мысліцелямі. У кнізе тры блокі. У першым змешчаны своеасаблівыя ўводзіны да ўсёй гісторыі філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі. Тут у духу плюралізму меркаванняў разглядаецца, што такое філасофія Беларусі, і аўтары абгрунтоўваюць пазіцыі, часам адрозныя адна ад адной. Другі блок датычыцца інтэлектуальнага тлумачэння гісторыі і займае амаль палову кнігі. І, нарэшце, у трэцім ідзе канкрэтны расказ пра персаналіі: Еўфрасінню Полацкую, Кірылу Тураўскага і іншых сярэднявекавых мысліцеляў, пра заканамернасці і адрозненні ў іх поглядах.

Вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута філасофіі НАН, адзін з аўтараў кнігі, доктар філасофскіх навук Уладзімір КОНАН:

– Беларуская нацыя мае вельмі глыбокія гістарычныя карані. Ужо ў Сярэдніх вяках існавала Полацкае княства – вялікая дзяржава, якая канкурувала з Кіеўскім княствам. Беларускія землі ўдзельнічалі ў стварэнні Вялікага княства Літоўскага. Урэшце, беларуская нацыя ў сучасным разуменні гэтага слова пачала стварацца ў XIX стагоддзі, і гэты працэс завяршыўся ў першай чвэрці XX стагоддзя. Адам Міцкевіч казаў, што нацыя сведчыць пра сябе праз сваю класічную літаратуру. А беларуская літаратура пачала складацца ў першай палове XIX стагоддзя, і праз якія-небудзь

ГІСТОРЫЯ

ФІЛАСОФСКАЙ
І ГРАМАДСКА-
ПАЛІТЫЧНАЙ
ДУМКІ
БЕЛАРУСІ

1 том

ЭПОХА
СЯРЭДНЯВЕЧЧА

Тытульны ліст
першага тома
выдання

сто гадоў ужо стварыла свае класічныя творы. Вось з такой пазіцыі мы ацэньваем нашу праграму даследавання філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі за дзесяць стагоддзяў. Такі праект, па сутнасці, першы на постсавецкай прасторы – нашы калегі з Расіі, Украіны, Літвы яшчэ не маюць падобных выданняў.

Навуковы супрацоўнік Інстытута філасофіі НАН, адзін з аўтараў кнігі, кандыдат філасофскіх навук Сяргей САНЬКО:

– Прынцыповы момант у тым, што кніга напісана па-беларуску. Гэтае выданне абвяргае меркаванні, што філасофія ў Беларусі немагчыма на беларускай мове, паколькі, маўляў, не распрацаваны тэрміналагічны апарат. Філасофія па-беларуску магчымая, і яна будзе развівацца. Хацелася б адзначыць плюралістычнасць гэтага праекта, паколькі тэксты пісаліся ў розныя гады рознымі аўтарамі. Мы імкнуліся да полістратэгічнага падыходу – каб у кнізе прагучала пазіцыя кожнага навукоўца. Такая методдыка апраўдана яшчэ і таму, што калі мы маем лакуны ў пісьмовых крыніцах, то полістратэгічны падыход гарантуе пэўны стэрэаскапізм панарамы адлюстравання гэтых матэрыялаў. Нават тое з нацыянальнай духоўнай спадчыны, што ў выніку розных гістарычных калізій да нас не дайшло, можа ўзнаўляцца з дапамогай розных рэтраспектыўных методдык.

Загадчыца аддзела замежнай філасофіі Інстытута філасофіі НАН, адна з аўтараў кнігі, доктар філасофскіх навук, прафесар Тамара ТУЗАВА:

– Часам сутыкаемся з меркаваннем, што беларускай філасофіі нібыта ўвогуле не існуе, а значыць, не можа быць і гісторыі беларускай філасофіі. Кажуць, што мы заўсёды знаходзіліся на перакрываванні іншых культурных уплываў, карацей, калі можа быць дарэчы аналогія з садоўніцтвам, наша спадчына ўяўляе сабой нешта накшталт «культурных прышчэпкаў». Але ўзнікае пытанне: калі беларуская філасофія не мела ўласнага «цела», уласных каранёў і глебы, то да якой асновы можна было б рабіць гэтыя «прышчэпкі»? Таму было важна больш-менш цэласна асвятліць шматвяковыя інтэлектуальныя пошукі беларускага

народа. Нашы аўтары паспрабавалі паказаць гісторыю самаразвіцця гэтага ўласнага «цела» нацыянальнай філасофіі. Апроч лакунаў у гістарычных матэрыялах, дадала цяжкасцей адна асаблівасць развіцця беларускай філасофіі – яе сінкрэтызм, не ўласцівы еўрапейскай філасофіі. Рэлігійныя, літаратурныя пошукі заўжды ішлі ў Беларусі поруч з філасофскімі – у гэтым наша характэрная рыса. Філасофскія сэнсы і зместы экспліцыраваліся ў розныя феномены культуры, і філасофія выступала нібы нейкая матрыца, якая аб'ядноўвала тыя ці іншыя культурныя феномены, сацыякультурныя эпохі. Кніга, што пабачыла свет, – гэта яшчэ і нагода аб'яднаць намаганні іншых гуманітарыяў, гісторыкаў, літаратараў паспрабаваць сілы ў якіх-небудзь міждысцыплінарных даследаваннях. Такімі працоўкамі мы садзейнічаем захаванню культурнага фонду чалавечтва. Падобна да экалагаў, якія дбаюць аб захаванні біяразнастайнасці ў жывой прыродзе, нам таксама трэба імкнуцца захоўваць сваю культурную індывідуальнасць. Чым больш Беларусь будзе прадстаўлена ў сусветнай культуры, чым больш мы сваімі асаблівасцямі будзем дапаўняць агульначалавечыя універсальныя сэнсы, тым больш мы будзем спрыяць узаемаразуменню паміж культурамі і падтрыманню сусветнай стабільнасці.

Загадчык кафедры філасофіі і метадалогіі навукі факультэта філасофіі і сацыяльных навук БДУ доктар філасофскіх навук, прафесар Анатоль ЗЕЛЯНКОЎ:

– Аўтары кнігі цалкам абгрунтавана прэтэндуюць на цікавую метадалагічную навацыю. Яны лічаць, што ў кнізе рэалізаваны полістратэгічны падыход да рэканструкцыі складаных інтэлектуальных феноменаў як у гістарычным плане, так і з пункту гледжання іх значэння для сучаснай Беларусі. Гэта абсалютна справядліва. На маю думку, выданне з вялікай цікавасцю будзе ўспрынята супольнасцю ў нашай краіне, у тым ліку і студэнтамі ВНУ. У Беларускім дзяржаўным універсітэце, напрыклад, выкладаецца шэраг курсаў па айчыннай філасофіі, па гісторыі філасофскай думкі. Гэта кніга дапаможа напоўніць

Уладзімір Конан:
«Такі праект, па сутнасці, першы на постсавецкай прасторы – нашы калегі з Расіі, Украіны, Літвы яшчэ не маюць падобных выданняў».

гэтыя курсы сапраўды сучасным зместам, дасць магчымасць у іншых ракурсах убачыць многія дыскусійныя праблемы, звязаныя са станаўленнем беларускай нацыянальнай культуры і інтэлектуальнай гісторыі. Далей – гэта, безумоўна, цікавая падзея ў гісторыі філасофскай супольнасці і для навуковай грамадскасці. Хачу падкрэсліць, што аўтары гэтай працы здолелі вельмі тонка і далікатна захаваць традыцыі папярэдніх пакаленняў даследчыкаў. Але ўсё ж яны на гэтым не спыніліся і прадэманстравалі вельмі сур’ёзны прынцыповы праблемны зрух. Ён датычыцца, у першую чаргу, метадалогіі гісторыка-філасофскіх, гісторыка-культурных рэканструкцый нашай духоўнай спадчыны. Тут вельмі шмат цікавых ідэй. Мяркую, што прафесіяналы яшчэ ацэняць гэта па заслугах.

Яшчэ адзін момант – мабыць, асабліва важны. Філасафы прывыклі да таго, што пішуць працы, звяртаючыся найперш да сваіх калег па прафесійным цэху. Але гэта кніга будзе, безумоўна, мець і вельмі шырокі грамадскі і грамадска-палітычны рэзананс. Чаму? Сёння асабліва востра адчуваецца, што глабалізацыя вядзе свет да ўніфікацыі не толькі эканамічнага, але і культурнага жыцця. Негатыўныя бакі гэтага вельмі выразна праявіліся ў сувязі з сусветным фінансава-эканамічным крызісам. Свет павінен развівацца як свет поліцэнтрэчнага. Сама парадыгма монацэнтрызму ўвогуле выявіла не тое каб сваю недастатковасць, а нават сваю неадэкватнасць. Крызіс, напэўна, прымусіць чалавецтва больш цвяроза паглядзець на гэты факт. Але глабалізацыя сёння сумяшчаецца з альтэрнатыўнай тэндэнцыяй – развіццём культурна-нацыянальнай аўтанамізацыі. Бо многія народы, многія культуры па праву прэтэндуюць на самастойнасць і самабытнасць. Беларусь не выключэнне. Мы проста абавязаны асэнсаваць і глыбока зразумець тыя фундаментальныя асновы, тыя карані, на якіх, уласна кажучы, і базіруецца сучасная беларуская культура, сучасная нацыянальная самасвядомасць. У гэтым сэнсе зварот да філасофіі больш чым своечасовы і выглумачальны. Аднаму з найвялікшых мысліцеляў усіх часоў і

народаў Карлу Марксу, якога ў апошні час рэдка цытуюць і, можа быць, дарэмна, належыць выказванне аб ролі і значэнні сучаснай філасофіі: «Мала, каб філасофская думка звярнулася да рэчаіснасці. Неабходна, каб яшчэ і рэчаіснасць імкнулася да думкі». У нашым грамадстве ёсць нейкае недастатковае разуменне і недаацэнка тых духоўных творчых пошукаў, якія вядуцца ў інтэлектуальных колах, у прафесійнай супольнасці. Без гэтых пошукаў любая нацыя страчвае ўяўленне аб сваёй укаранёнасці ў культуры і гісторыі, а гісторыя не даруе забыцца.

Загадчык кафедры філасофскіх навук Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь доктар філасофскіх навук, прафесар Віктар ЧУЯШОЎ:

– Спецыялісты, вядома ж, яшчэ скажуць сваё крытычнае слова наконт гэтага выдання. Але ўжо зараз можна адзначыць некалькі безумоўных вартасцей кнігі.

Па-першае, яна з’яўляецца аргументам на карысць таго, што Беларусь належыць да тых нямногіх еўрапейскіх краін, якія могуць ганарыцца ўласнай філасофіяй. Па-другое, у кнізе даказана: першым беларускім філосафам была жанчына – Еўфрасіння Полацкая. Я мяркую, у гэтым плане Беларусь адрозніваецца ад многіх іншых краін. І трэцяе – аўтарам кнігі ўдалося паказаць Сярэднія вякі як этап фарміравання айчыннай цывілізацыі і культуры, ядром якога з’яўлялася філасофія.

У нядаўнім інтэрв’ю нацыянальным СМІ Прэзідэнт нашай краіны А.Р. Лукашэнка сказаў, што ў кантэксце глабалізацыі Беларусь сёння фактычна вырашае дзве праблемы – геапалітычную і філасофскую. Дык вось, з улікам таго, што перад краінай сёння стаіць задача па фарміраванні новай філасофіі, па пошуку свайго месца ў сучасным свеце, які глабалізуецца, выданне «Гісторыя філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі» стане падмуркам для далейшага даследавання і асэнсавання гісторыі нацыянальнай культуры і цывілізацыі.

Запісаў Уладзімір ДАВЫДАЎ ■